

RECENZJA

rozprawy doktorskiej ks. mgr. lic. Sebastiana Krupniewskiego

pt. *Kształtowanie się ustroju wewnętrznego*

i granic diecezji płockiej na przestrzeni dziejów, ss. 280

napisanej pod kierunkiem dr hab. Zofii Hanny Kuźniewskiej

na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu

Merytoryczna ocena pracy

Oceniając merytorycznie dysertację naukową recenzent powinien odpowiedzieć na kilka pytań:

1. Czy zasadne jest podjęcie takiego tematu?

Doktorant pisze we wstępie (s. 6-7), że nie zapoznając się z treścią dysertacji, podjęty temat może wywoływać pewne zdziwienie. Przecież o diecezji płockiej, jednej z najstarszych w Polsce, pisało wielu historyków. Ks. Pruśniewski na pierwszym miejscu wymienia publikacje B. Kumora, pt. *Granice metropolii i diecezji polskich (966-1939)*, które ukazywały się w kolejnych tomach *Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne* oraz trzeci tom *Studia Płockie*, który w całości został poświęcony historii diecezji płockiej z racji 900-lecia jej powstania. Dalej doktorant zauważa, że praca ks. Kumora jest fundamentalna dla geografii i historii metropolii oraz diecezji polskich, jednak to jest publikacja, która mówi o historii diecezji w sposób ogólny, nie dając dostatecznego wyjaśnienia szczegółów, a tym bardziej określenia granic z zaznaczeniem, jakie dokładnie miejscowości, a nie tylko parafie, stanowiły punkty graniczne.

W tym kontekście ks. Pruśniewski pisze, że celem komplementarnego uszczegółowienia obrazu diecezji, pewne kwestie należy uzupełnić i wyjaśnić. Doktorant słusznie uważa, że dla pełnego obrazu i lepszego zrozumienia dziejów diecezji ważne jest ukazanie jej wewnętrznego rozwoju, który miał wpływ na kształt granic zewnętrznych. Do tej pory nie powstała monografia, która by w sposób szczegółowy i komplementarny ukazywała historyczny obraz diecezji płockiej.

Biorąc pod uwagę powyższe spostrzeżenia recenzent jest zdania, że podjęcie niniejszej problematyki jest w pełni uzasadnione.

2. Czy jasno został sformułowany problem pracy?

Przy tak komplementarnym i szczegółowym podjęciu problemu niniejszej dysertacji, niełatwo jest w sposób krótki opisać go. Czytając wnikliwie wstęp doktoratu można bez problemu dostrzec dojrzałość myślenia doktoranta, który wprost nie używając słowa „problem”, poradził sobie z tą trudnością.

Ks. Pruśniewski analizując publikacje źródłowe do dziejów diecezji płockiej zauważył, że wiele prac omawia działalność biskupów, wybitnych osób oraz działalność różnych instytucji kościelnych, w tym także funkcjonowanie parafii na terenie diecezji płockiej. Prace te nie zajmują się zmianami granic diecezji płockiej i kształtowaniem się wewnętrznych struktur, które w dużej mierze były uwarunkowane zewnętrznymi zmianami granic. Zachodzące zmiany, zwłaszcza graniczne, miały swoje przyczyny, nieraz wymuszone politycznie, nieraz konieczne dla usprawnienia zarządu diecezją.

W tym kontekście doktorant podejmuje wysiłek szczegółowej odpowiedzi na pytania: Gdzie powstawały pierwsze ośrodki duszpasterskie? Jak kształtowały się poszczególne składowe diecezji, czyli parafie oraz większe okręgi administracyjne? Kiedy to nastąpiło, a także pod wpływem jakich wydarzeń? W odpowiedzi na postawione pytania umiejscawia się problem pracy doktorskiej.

Powyższe refleksje pozwalają recenzentowi na wyrobienie sobie przekonania, że doktorant w sposób nietypowy, ale uzasadniony naukowo, dostatecznie jasno i prawidłowo sformułował problem niniejszej dysertacji.

3. Czy właściwie została dobrana i uporządkowana baza źródłowa oraz czy została prawidłowo zastosowana metoda pracy?

Bazę źródłową omawia doktorant (na ss. 7-11), została ona podzielona na: 1) źródła rękopiśmienne znajdujące się w 5 archiwach: Archiwum Archidiecezjalne Lubuskie, Archiwum Archidiecezjalne Warszawskie, Archiwum Diecezjalne w Płocku, Archiwum Diecezjalne w Siedlcach i Archiwum Diecezjalne we Włocławku; 2) źródła drukowane ogólne – 63 pozycje; 3) źródła zawarte w schematyzmach z 6 diecezji i jednego Kościoła rzymskokatolickiego w Polsce – 38 pozycji; 4) liczne opracowania – 335 pozycji.

Wśród najważniejszych prac poświęconych diecezji płockiej doktorant odwołuje się do – czasowo odległej publikacji - poświęconej biskupom płockim, napisanej przez biskupa Stanisława

Łubieńskiego (1627-1640) już w pierwszej połowie XVII wieku i do wyżej wymienionej publikacji B. Kumora.

Jednak dla podjętego problemu najcenniejsze są źródła rękopiśmienne. Są one dwojakiego rodzaju: kroniki oraz źródła archiwalne. Najstarsze są kroniki, spisane przez Długosza, Anonima zwanego Gallem, Wincentego Kadłubka czy Kronika Wielkopolska.

Poza kronikami, doktorant sięgnął do źródeł archiwalnych, ale jak zaznacza doktorant, najcenniejszym źródłem wiadomości pozwalającym poznać wszelkie perypetie z granicami diecezji na przestrzeni dziejów okazały się protokoły wizytacyjne kościołów i parafii. Wizytacje stanowią wszechstronne źródło do dziejów parafii czy diecezji.

Zapoznając się z treścią dysertacji recenzent jest zdania, że baza źródłowa została właściwie uporządkowana, metoda pracy została prawidłowo zastosowana, ale tylko szczątkowo opisana we wstępie.

4. Czy struktura rozdziałów jest logiczna, kompletna i czy Autor wywiązał się w pracy z postawionego sobie zadania?

Podstawowa część rozprawy składa się z sześciu rozdziałów, logicznie ułożonych i ukazujących komplementarnie podjęty problem:

Najpierw tytułem wprowadzenia, w pierwszych dwóch rozdziałach, z braku dokumentów erekcyjnych i fundacyjnych, a także z powodu skromnych, historycznych źródeł z czasów średnio-wieczna, doktorant omówił najdawniejsze świadectwa dziejopisarzy polskich, ukazujące początki diecezji płockiej oraz przedstawił kształtowanie się wewnętrznej struktury organizacyjnej diecezji (sieć parafialna, archidiaconaty, dekanaty), która miała wpływ na kształt jej granic zewnętrznych.

Rozdział trzeci przedstawia sprawy regulacji granic diecezji płockiej od momentu jej powstania do 1818 roku. Szczegółowo zostały tu omówione granice diecezji płockiej z diecezjami chełmińską, włocławską, poznańską, wileńską, łucką, pomezzańską oraz warmińską w kontekście uwarunkowań historycznych z uwzględnieniem sporów oraz rozmów, które prowadziła diecezja płocka.

Kolejny, rozdział czwarty, traktuje o zmianach granic diecezji płockiej po 1818 roku. Nowy kształt polityczny Europy, narzucony przez państwa zaborcze, wymusił na Stolicy Apostolskiej wprowadzenie nowego ładu granicznego w poszczególnych diecezjach. W diecezji płockiej korekty graniczne wprowadziły bulle Piusa VII *Ex imposita Nobis* z 1818 roku oraz *De salute animarum* z 1821 roku.

W następnym rozdziale piątym omówiono projekty zmian granic diecezji po odzyskaniu niepodległości przez Polskę w 1918 roku i po ustaleniu granic w 1922 roku oraz uwzględniając zmiany dokonane w 1925 roku na mocy bulli Piusa XI *Vixdum Poloniae unitas*.

Ostatni rozdział ukazuje propozycje zmian struktury Kościoła katolickiego, w tym diecezji płockiej, po II wojnie światowej, w czasach PRL oraz po odzyskaniu suwerenności w 1989 roku. Dla zmian po 1989 r. kluczowym dokumentem w tej materii jest bulla cyrkumskrypcyjna Jana Pawła II *Totus Tuus Poloniae populus* z 1992 roku.

Naturalnym uzupełnieniem i integralną częścią pracy są mapy ilustrujące zmiany granic. Doktorant uznał, że graficzne przedstawienie granic diecezji, najstarszych i najważniejszych ośrodków parafialnych, dokładnej sieci parafialnej diecezji dla poszczególnych okresów, pozwoli lepiej zrozumieć problem podjęty w pracy. Przy opracowaniu map pominięto zaznaczanie granic wewnętrznych podziałów na archidiakonaty czy dekanaty.

Reasumując odpowiedzi na pytania postawione w tym punkcie: Czy struktura rozdziałów jest logiczna, kompletna i czy autor wywiązał się w pracy z postawionego sobie zadania?, trzeba odpowiedzieć jednoznacznie pozytywnie.

Pytania

Merytorycznych zarzutów nie mam, ale jako recenzent czułem zobowiązanie, w miarę wnikliwego zapoznania się z treścią pracy, co zrodziło kilka wątpliwości i ciekawość, która powoduje, oczekiwanie jak doktorant się do nich ustosunkuje?

Chciałbym doktorantowi postawić cztery pytania:

1. Który z biskupów odegrał największą rolę w kształtowaniu się ustroju wewnętrznego diecezji?
2. Biorąc pod uwagę czas i wydarzenia, który okres i jakie wydarzenia miały najistotniejsze znaczenie dla kształtowania się ustroju wewnętrznego diecezji?
3. Co istotnego wniosły w diecezji zmiany z 1989 r.?

Wnioski końcowe

Praca doktorska ks. mgr lic. Sebastiana Krupniewskiego stanowi bardzo ciekawe, solidne i oryginalne studium naukowe w zakresie podjętego problemu. Rozprawa ma charakter źródłowy, gdzie najpierw trzeba było przeanalizować wręcz ogromny materiał odznaczający się dużą

różnorodnością. Tego typu materiał wymaga od badacza dobrego przygotowania metodycznego i takim badaczem okazał się ks. Krupniewski.

Zbierając materiał do niniejszej pracy doktorant musiał włożyć wiele wysiłku, który był spowodowany tym, że materiały były nieuporządkowane.

Badania ks. Krupniewskiego należą do dziedziny geografii historycznej, dlatego doktorant skorzystał z map już opracowanych, ale stworzył też nowe mapy których nie było, a które przedstawiają mniejsze zmiany i korekty granic diecezji płockiej.

Zebrana wiedza na temat wewnętrznego ustroju biskupstwa płockiego, przeanalizowanie dostępnych źródeł oraz map, dały możliwość poznania granic diecezji i jak się ona na przestrzeni dziejów zmieniała. Należy podkreślić, że doktorant nie wymienił owe zmiany w formie suchych ogólników, ale pokazał kontekst oraz przyczyny tych zmian granicznych.

Kolejna uwaga dotyczy tego, główną przyczyną zmian granic diecezji, nie były sprawy duszpasterskie, ale pewien nacisk na Stolicę Apostolską oraz na biskupstwa, partykularnych i politycznych interesów poszczególnych państw w różnych okresach historycznych.

Ten wpływ zaznaczył się nie tylko w historii Polski, której nie było już na mapach Europy, ale także boleśnie dał się odczuć w historii Kościoła w postaci zmian granicznych diecezji. Zapoznanie się z tymi procesami dla określenia zmian granicznych diecezji płockiej, wymagało również wiedzy z zakresu działań dyplomatycznych prowadzonych przez Stolicę Apostolską z państwami zaborczymi i innymi. Nieocenioną pomocą przy tworzeniu tej pracy były dzieła i opracowania historyków sąsiednich diecezji.

Owoce niniejszej dysertacji jest objęcie jednym spojrzeniem procesów, które wpłynęły na powstanie, rozwój i ukształtowanie się wewnętrznej struktury oraz granic zewnętrznych diecezji płockiej. To całościowe ujęcie z uwzględnieniem szczegółów było zamierzone przez autora, aby umożliwić czytelnikowi, jeżeli tego zapragnie, zapoznać się w sposób ogólny z historią diecezji na przestrzeni dziejów i szczegółami, odnoszącymi się do formowania jej granic.

Całościowe ukazanie procesu kształtowania się granic diecezji płockiej na przestrzeni wieków domagało się wyjaśnienia szczegółów, a tym bardziej określenia granic z zaznaczeniem, jakie dokładnie miejscowości, a nie tylko parafie, stanowiły miejscowości graniczne. Dla kompletności obrazu zachodzących zmian granicznych przedstawiono również proces legislacyjny, który był konieczny, nie tylko w rozwiązywaniu sporów granicznych pomiędzy diecezjami, ale również wtedy, gdy zachodziła potrzeba rozmaitych korekt granicznych, nawet tych najdrobniejszych.

W niniejszej rozprawie przedstawiono rozmaite zmiany graniczne o bardzo różnorodnym zasięgu terytorialnym, od tych wielkich, wprowadzanych bullami papieskimi, często wymuszonych okolicznościami politycznymi, do bardzo niewielkich, dotyczących poszczególnych parafii, a nawet wsi, o których też nie wszyscy autorzy pamiętali. Szczegółowo prześledzono tu zmiany graniczne i opisano wszelkie korektury w kontekście zmian politycznych, potrzeb duszpasterskich, sporów między biskupami oraz decyzji Stolicy Apostolskiej.

Ta dysertacja, zbierająca w jednym miejscu wiedzę w kwestii kształtowania się granic diecezji płockiej na przestrzeni dziejów, a poruszaną przy okazji różnych opracowań, stanowi jedną ze szczegółowych prac, która być może przyczyni się kiedyś do stworzenia monografii historycznej o diecezji płockiej.

Metodyczny i merytoryczny poziom pracy w pełni pozwala recenzentowi wnieść wniosek do Rady Dyscypliny Nauki Teologiczne Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu o dopuszczenie ks. mgr lic. Sebastiana Krupniewskiego do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

x. Ireneusz Warbiński
Akademia Jagiellońska w Toruniu

Toruń 28. 11.2022r.